

דף קב"ו

אמר רב הונא בשם רב אסי, בכור שמיחה באחים לאחר מיתת אביהם ואמר אל תשביחו את חלקי אלא נחלוק מיד ואני אשביח בשני החלקים שלי, אם השביחו ולא חלקו, הבכור יטול בשבח פי שנים⁸⁹.

בכור שמיחה באחים ודרכום ומסקום אמר רבה, טעמו של רב אסי מסתבר שיטול בשבח, רק אם מיחה בענבים וזיתים שהיו מחוברים והאחים בצרום או ומסקום שלא לדעתו, שהרי לא נשתנה שמם ועדיין הם ענבים וזיתים⁹⁰. אבל אם דרכום על מנת לזכות בשבח דריכה, הבכור לא לוקח פי שנים⁹¹. ורב יוסף אמר אפילו דרכום. שואלת הגמרא, כיצד נוטל פי שנים בשבח היין, הרי מקודם הם היו ענבים ועכשיו הוא יין? מתרצת הגמרא, כמו שרב עוקבא אמר לקמן שאם דרכו את הענבים והיין פחת ונשפך או נתקלקל ואינו שוה כדמי ענבים, נותנים לו את נזקו כדמים שהענבים היו שוים⁹². ולא ליטול פי שנים בשבח היין היתר על הענבים.

בכור ופשוט שהניח אביהם ענבים ורב עוקבא בר חמא אמר זאת על מה שאמר ובצרום בכור נוטל פי שנים א' דרכום רב יהודה בשם שמואל, בכור ופשוט שאביהם הניח להם ענבים ובצרום, זיתים ומסקום, בכור נוטל פי שנים אפילו דרכום⁹³. שואלת הגמרא, הרי מקודם היו ענבים ועכשיו הוא יין? אמר מר עוקבא בר חמא, ליתן לו דמי היזק ענביו. ואפילו אם דרכום נוטל פי שנים בענבים בצורים כמו שהיו שוים קודם דריכה.

בכור שנטל כפשוט ויתר אמר רב אסי, בכור שנטל חלק באחת מן השדות כפשוט, ויתר שהרי הוא מחל על חלק הבכורה⁹⁴. ונחלקו על מה ויתר, רב פפא משמו של רבא אמר, ויתר על חלק הבכורה באותה שדה. ורב פפי משמו של רבא אמר, ויתר בכל הנכסים. רב פפא סבר שלבכור אין את חלק הבכורה, לא לתת ולא

89 שלקמן פוסקים שיש לו לבכור פי שנים קודם חלוקה משעה שחפץ לזכות בבכורתו והרי חפץ ליטול חלקו לאלתר וזוכה בחלק בכורתו מיד בכל מקום שהוא ולכן נכסיו השביחו. רשב"ם.

90 והענבים והזיתים שלו הם שהשביחו ודומה לגזול פרה והוקירה שמשלם כמות שהיא הואיל ולא נשתנתה. רשב"ם.

91 כמו ששינוי הגזול עצים ועשאן כלים משלם כשעת הגזילה שקנה בשינוי, וכאן היתומים קנו את הענבים בשינוי. רשב"ם. ור"ח פירש בכור שמיחה ואמר איני מוותר חלק בכורה דיו וא"צ למחות פעם אחרת. ואמר רבה ה"מ כשמיחה בענבים ובצרום זיתים ומסקום הוא שאין צריך למחות לו פעם אחרת, אבל אם דרכום וחלקו ולא מיחה ויתר. ורשב"ם הק' עליו. ותוס' הק' לפרשב"ם אם קנאו בשינוי, מה שו' הג' הרי מעיקרא ענבים ועכשיו יין, הרי יש מ"ד בהגזול קמא ששינוי במקומו עומד. תוס'.

92 כיון שמיחה בהם לא היה להם לדרוך את הענבים שלו ומשלמים לו דמי ענביו כשעת הגזילה. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, רבה אמר שאין הבכור נוטל פי שנים בשבח היין ורב יוסף אמר שלא נוטל בפחיתת היין מדמי ענבים. רשב"ם.

93 וכגון שמיחה. רשב"ם.

94 שכיון והתורה קראה לה מתנה והוא אינו חפץ בה אינה מתנה ולא יזכה בה עוד. רשב"ם.

למכור קודם חלוקה⁹⁵. ורב פפי סבר שלבכור יש את חלק הבכורה קודם החלוקה. וכיון שמחל על חלק הבכורה בשדה זאת, מחל עליו בכל הנכסים⁹⁶.

מכלל מה שרבא אמר בכור שמכר והדברים נלמדו מכלל מה שרבא אמר במעשה בנכסים שלו ושל פשוט לא עשה כלום בבכור, שהלך ומכר את הנכסים שלו ושל הפשוט לפני שחלקו ביניהם את הנכסים, שלא ברשות אחיו. והלכו היתומים בני האח הפשוט לאכול תמרים מאותו שדה בשביל חלק אביהם. והלקוחות שקנו את השדה מהבכור הכו אותם. והקרובים של היתומים אמרו להם, לא די שקניתם את נכסיהם שלא מדעתם, ושלא מדעת אביהם, אתם גם מכים אותם! ובאו לפני רבא, ואמר להם שהבכור לא עשה ולא כלום במכירה זו. רב פפי סבר שרבא אמר שלא עשה כלום במחצה, בחלק פשיטותו וכל שכן בחלק אחיו הפשוט. אבל בחלק בכורה יפה מכר שיש לו לבכור קודם חלוקה⁹⁷. ורב פפא סבר שרבא אמר שלא עשה כלום בכל, אפילו בחלק בכורה.

שלחו משם בכור שמכר קודם חלוקה לא עשה כלום והלכה יש לבכור קודם חלוקה שלחו מארץ ישראל, בכור שמכר קודם חלוקה לא עשה כלום. ומכאן שאין לו לבכור קודם חלוקה. וההלכה היא שיש לבכור קודם חלוקה, ואם מכר או מחל או נטל חלק אחד כפשוט ויתר בכל הנכסים, שהתורה קראה לירושת הבכור מתנה, ומשמת האב היא נתונה לבכור. מר זוטרא מדרישבא חלק בסל מלא פלפלים עם שאר האחים בשוה. וכשבא לפני רב אשי אמר לו הואיל וויתרת במקצת ויתרת בכל הנכסים כולם.

משנה

האומר 'איש פלוני בני בכור לא יטול פי שנים', או שאמר 'איש פלוני בני לא יירש עם אחיו', לא אמר כלום, שהתנה על מה שכתוב בתורה, ואינו יכול לסלקו מהירושה אלא אם יתן את כל נכסיו לשאר בניו בלשון מתנה⁹⁸.

המחלק נכסיו ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה את הבכור דבריו קיימים המחלק נכסיו על פיו, ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להן את הבכור דבריו קיימים⁹⁹, שצוואת

95 ככתוב "לתת לו" עד שתבוא לידי מקבל מתנה ובשאר נכסים לא יכול למחול, שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, שעד שעת חלוקה לא זוכה בהם. רשב"ם.

96 ואע"ג שאין לו חלק פשוט שכתוב "לתת" משעת שמת האב הוא ראוי ליתן לו. ולכן הדבר תלוי בבכור שבשעה שירצה יזכה בחלקו. וכמו שא' בכור שמיחה מיחה. ויש בידו כח למחול כל שעה שירצה. והוא דבר שבא לעולם ואנן סהדי שכמו שמחל בשדה זו מחל בכלום וכיון שיש כח בידו לזכות יש כח בידו ליתן ולמחול והיא מחילה. רשב"ם.

97 רשב"ם מפ' לא עשה כלום בפלגא בחלק פשיטותו וכל שכן בחלק פשיטות של האחים. ותוס' חו' שלא עשה ולא כלום בפלגא הוא בחלק פשיטות של האחים, אבל חלק בכורה מכר וכ"ש חלק פשיטותו.

98 או שיאמר שאר בני יירשו כל נכסי לרבי יוחנן בן ברוקא. רשב"ם.

99 שיש כח לאדם לתת ממונו במתנה למי שירצה ואין כאן מתנה על מה שכתוב בתורה שהרי לא נשאר לו אחר מיתתו מה להוריש לבניו בתורת ירושה. רשב"ם.

שכיב מרע אינה צריכה קנין ולא שטר ולא משיכה אלא בדבור בעלמא¹⁰⁰. ואם ריבה ומיעט בלשון ירושה פלוני בני ירש שדה בית כור ופלוני בני ירש שדה לתך, לא אמר כלום שהוא מתנה על מה שכתוב בתורה. כתב בין בתחלה בין באמצע בין בסוף משום מתנה, דבריו קיימין, שכיון שיש גם לשון מתנה קונה אף בלשון ירושה.

גמרא

בממון תנאו קיים לר"י במוחל
שואלת הגמרא, לכאורה משנתנו הסוברת שהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל היא שלא כדברי רבי יהודה, הסובר שבדבר של ממון תנאו קיים¹⁰¹. ששנינו בברייתא, האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות¹⁰² ועונה, רבי מאיר אומר הרי זו מקודשת ותנאו בטל, שאין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה, והמעשה, הקידושין, קיים והתנאי כמו שאינו¹⁰³. רבי יהודה אומר, בדבר של ממון תנאו קיים. וממילא קידושיו קדושין ויש לה עליו עונה, אבל אין לה עליו שאר וכסות¹⁰⁴. וגם במשנתנו הוא התנה בדבר של ממון ומדוע תנאו לא יהיה קיים? עונה הגמרא, שאפילו אם המשנה היא כרבי יהודה דווקא שם תנאו קיים כיון שהאשה מחלה, אבל כאן הרי הבן לא מחל¹⁰⁵.

פלוני בני בכורי הוא נוטל פי שנים
פלוני בכור הוא אינו נוטל
אמר רב יוסף, אדם שלא ידוע על אף אחד מבניו מיהו הבכור, ואמר איש פלוני הוא בני בכורי, נוטל פי שנים¹⁰⁶. ואם אמר 'איש פלוני בכור הוא', אינו נוטל פי שנים, שמא הוא אמר בכור לאמא והוא בכור לכהן אבל לא לנחלה¹⁰⁷. ומביאה הגמרא מעשה באדם שבא לפני רבה בר בר חנה ואמר לו מוחזקני בזה שהוא בכור¹⁰⁸. ואמר לו מנין ידעת, ואמר לו, שאביו היה קורא לו בכור שוטה. אמר לו, אין מזה ראייה, ששמא הוא בכור לאמו שהרי לכל בכור לאמא קוראים 'בכור שוטה'¹⁰⁹.

100 וכגון שמצוה מחמת מיתה כמו שאמרו לקמן בפרק מי שמת. רשב"ם.

101 והרי קי"ל ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה. רשב"ם.

102 הרי זו מקודשת ותנאו בטל מפורש בתוס' בתחילת פ' אע"פ בכתובות. תוס'.

103 תנאי בטל ומעשה קיים כמעשה שאין בו תנאי. רשב"ם.

104 ושאר וכסות הם דבר שבממון אבל עונת תשמיש היא מצוה היא ומניעתה היא צער הגוף. רשב"ם.

105 האשה ידעה שהוא מקדש אתה על תנאי זה והיא קבלה קדושין על דעת כן ובאותה הנאה שמקדשה נתרצתה למחול, אבל מה ההנאה שיש כאן ללבן שימחול. ואע"ג ששתק אינה מחילה ששתק משום שאינו רוצה להכעיס את אביו. ולא גורסים מי ידע דמחיל, אלא מי מחיל. רשב"ם.

106 כמו שאומרים לקמן אלא לרבנן יכיר למה לי בצריך היכרא. רשב"ם.

107 שאינו "ראשית אונו" ומספק אין נותנים לו פי שנים, ואפילו אם תפס מוציאים ממנו שכיון שיש בדבר ספק לא קוראים בו "יכיר" לאחרים. רשב"ם.

108 והיה עד אחר עמו. רשב"ם.

109 ולא משום שטותו אלא לפי שאינו בכור גמור כמו הדס שוטה שאינו כשר. רשב"ם.

רוק של בכור לאבא מרפא את העיניים ומעשה באדם שבא לפני רבי חנינא ואמר ליה מוחזקני בזה שהוא בכור מוחזק אני בזה שהוא בכור¹¹⁰. ואמר ליה מנין ידעת?. ואמר לו שכשאנשים שהיו חשים כאב בעיניהם היו באים לאביו אמר להם לכו לבני שכחת¹¹¹ שהוא בכור והרוק שלו מרפא את העינים. ואין להקשות שמא היה בכור לאמא מפני שמקובל בידינו שהרוק של בכור לאבא מרפא לעין, ולא של בכור לאמא.

110 והיה עמו עד אחד עמו ושמו של הבכור היה שכחת. רשב"ם.

111 שכחת היה שם הבכור ואינו בנו של רבי חנינא ששמו היה כך שר"ח אמר בלא יחפור לא שכיב שכחת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זמנה. רשב"ם.

